

Terörizmin Ekonomik Etkileri

Prof. Dr. Hasan SELÇUK*

Özet

Terörizm örgütlü ve sistematığı olan bir davranış biçimidir. Terörist davranış bombalama, silahlı saldırı, kundaklama, adam kaçıрма ve diğerleri şeklinde sınıflandırılabilir. Bu eylemlerin benzer ekonomik etkileri söz konusudur. Ekonomik büyüme, tam istihdam ve ekonomik istikrar gibi bir toplumun ekonomik hedefleri ile güven unsurunu ortadan kaldıran terörist eylemler çelişmektedir. Yine terörün önlenmesi için yapılan kamu harcamalarının artması toplumun ekonomik hedeflerini engellemektedir.

Terörizmin mikroekonomik etkileri, istihdamın daralması, kaynakların etkin dağılması ve ekonomik birimlerin güveninde ortaya çıkan tahribattır. Makroekonomik etkiler ise devletin harcamalarının artması sonucu ortaya çıkan zincirleme etkilerdir. Çünkü kamu harcamalarının artması, kamu borçlanma gereğini attırır. Kamu borçlanma gereğinin artması faiz oranlarını yükseltir. Faiz oranlarının yükselmesi yatırımları dolayısıyla üretimi kısarken, bir yandan da faaliyet dışı geliri arttırarak ülkenin üretim yapısını bozar.

Abstract

The Economic Implications of Terrorism

Terrorism is an organized and systematic behavioural attitude. The terrorist behaviour might be classified as bombing, fire bombing, armed attack and kidnapping. These activities have similar economic implications. The economic targets of a society such as economic growth, full employment and economic stability are in contradiction with the terrorist activities which eliminate the elements related to security.

The increase in public expenditures for the struggle against terrorism is also an obstacle in front of the economic targets of the society.

The microeconomic implications of terrorism involve decline of employment, inefficient distribution of the resources and the havoc in the trust of the economic units. The macroeconomic implications, on the other hand, are the chain effects that emerge as a result of the increase in the state expenditures. It is because the increase in the public expenditures consequently increases the need for public borrowing. The increase in the need for public borrowing, in return, increases the interest rates. Finally, the increased interest rates shrink investment, and thus production, while distorting the country's production structure by increasing non-operation income.

GİRİŞ

Terörizmin ekonomiye etkilerini analiz ederken karşılaşılan başlıca sorun, terörizm üzerinde halen anlaşılma keskin bir tanımının bulunmamasıdır. Bu amaçla analizin en başında terörizm terimi ile tam olarak neyin kastedildiğinin belirlenmesi yerinde olacaktır. Terörizm, kurumsal bakış açısından terörist örgüt olarak adlandırılan bir organizasyonun sistemli politik davranışı olarak değerlendirilebilir. Bu perspektiften değerlendirildiğinde terörist örgüt, hükümetin (ya da hâkimin) eylemlerini şiddet kullanarak değiştirmeye çalışan, bu amaçla da şiddeti ya talep ettiği yönde bir değişim yaşanmadığı sürece statükonun korkunç bir bedelinin olacağını kitlelere empoze etmeye çalışır biçimde kullanan, başka bir deyiş-

le gücü kitlelere yönelten ya da eylemleriyle otoriteleri kendi örgütsel ya da taban bütünlüğüne karşı şiddet kullanmaya mecbur bırakan ve bu yolla otoritelerin politik kararlarının kamuoyunda sorgulanır hale gelmesini sağlayıp isteklerini öne çıkartan örgütler olarak ele alınabilir.¹

Terörizmin kaynağını, belirlenmiş bir hedef ya da hedefler bütününe sistemli bir biçimde gerçekleştirmeye yönelmiş bir örgüt olarak kabul etmek iktisadi analiz açısından zorunludur; zira iktisat rasyonel (akılcı) davranan birimlerin davranışlarını inceleyen bir bilim dalıdır. Terörizmin nedenini sistemli bir davranış biçimi yerine başka şekillerde değerlendirmek daima mümkündür. Örneğin, şiddete dayalı mücadelenin nedenlerini açıklamak üzere

* TASAM Proje Yöneticisi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, İstanbul.
1 Kay Lawson, "The Human Polity", s. 589, 1993, USA.

ortaya atılmış ve “Brooke argümanı” olarak bilinen yoruma göre şiddete dayalı mücadeleler ya da savaşlar, mücadeleyi veren kişilere barış dönemlerinde yaşayamadıkları bazı üstün insani nitelikleri yaşama fırsatı verir.² Brooke argümanına göre bunlar; fedakârlıkta bulunma, cesaretini kanıtlama, kahramanlık gösterme ve kişinin kendisinden daha önemli gördüğü bir amaç uğruna adanması hisleri olabilir. Görüldüğü üzere bu tip bir açıklama terörizm gibi şiddete dayalı eylemleri sistemli davranan ve bu nedenle objektif biçimde hareketleri irdelenebilecek bir örgüt yapısından kişi düzeyine indirmekte ve bu kişilerin davranışlarını ise psikolojik temellerde açıklamaya yönelmektedir.

“Margaret Mead argümanı” olarak adlandırılan başka bir yoruma göre ise şiddet kullanarak bir şeyleri elde etme güdüsü kültürel bir alışkanlıktır ve bir defa öğrenilmiş bu davranış biçimi nesilden nesile aktarılmaktadır.³ Eğer, çocuklar şiddete dayalı bir öğrenme süreci yaşarlarsa şiddeti oyunlarında simüle edecekler, dinledikleri öykülerde şiddetin yüceltildiğine tanık olurlarsa buna uygun biçimde ileriki yaşamlarında da şiddete başvurarak hedeflerine ulaşmaya meyilli olacaklardır. Bu tip bir yorum ise terörizmi geleneklere dayalı biçimde açıklamaya eğilimli olacaktır. Açıkça görüleceği üzere kişisel doğrular ya da toplumun gelenekleri açısından terörist aktiviteyi değerlendirmek objektif bir değerlendirme yapmayı zorlaştıracaktır. Bu nedenle yazıda terörizm, kurumsalcı bir bakış açısıyla ele alınmış ve terörizm, terörist bir örgütün davranışı olarak değerlendirilmiştir. Terörist örgütün her iktisadi birim gibi bir hedef fonksiyonuna (objective function) sahip olduğu varsayılmıştır. Böylelikle her teröristin kişisel inançları ya da içerisinde yer aldığı toplumun geleneklerine göre şekillenmiş davranışının analizi yerine akılcı biçimde hedefini gerçekleştirmeye yönelmiş insanlar topluluğunun amaçlarına yönelik stratejik davranışları değerlendirilebilecektir.

Terörizmin örgütlü ve sistematiği olan bir davranış biçimi olduğu belirlendikten sonra ikinci olarak terörist davranışın neleri kapsadığı saptanmıştır. 1991 senesinde dünyada terörizm olarak adlandırılan şiddetin yüzde 61,8’i bombalama eylemleri, yüzde 13,3’ü silahlı saldırı, yüzde 16,9’u kundaklama, yüzde 5,2’si adam kaçırmaya ve yüzde 2,8’i ise diğer nitelikli eylemler olarak sınıflandırılmıştır.⁴ Görüldüğü üzere terörist eylemler birbirinden oldukça farklı olabilmektedir ve derin bir analiz yapılmadan bile bombalama ile adam kaçırmaya benzer ekonomik etkileri yanında oldukça farklı etkilerinin de olacağı görülebilir. Örneğin, 11 Eylül olayları olarak hatırlanan ve 2001 yılında ABD’ye karşı girişilen eylemler sıklıkla

yaşanılan türden değildir. Özellikle ABD’nin gücünün temelinde ekonomik gücün yattığı, bunun da dünyanın finans merkezlerinden New York’ta İkiz Kuleler olarak bilinen binalarda somutlandığı göz önüne alınınca bu binalara karşı yapılan eylem simgesel bir anlam da kazanmakta ve haliyle bu tür simgesel güç gösterileri sıklıkla tekrarlanmamaktadır. Ekonomik etki açısından bu eyleme ilişkin olarak ilk akla gelen husus, eylem sonrasında ABD’nin erişilemez olduğu ‘mit’inin’ bir anlamda yıkılması ve bunun da tamamen güven üzerine inşa edilmiş olan parasal ilişkilere yansımalarının ABD dolarının rezerv para niteliğinin sorgulanması biçiminde olduğudur. Öte yandan, Türkiye’de ayrılıkçı teröre karşı mücadele bir dönem “düşük profilli savaş” olarak adlandırılan bir biçimde sürekli olarak verilmektedir. Bu mücadele, ABD’ye yapılan saldırılar gibi bir defalık ve şiddeti çok yüksek bir mücadele değildir, ancak devamlı bir mücadeledir. Bu tip terörün ekonomik etkisi haliyle farklı olacaktır.

Yazıda, terörist davranış olarak Türkiye örneğinde karşılaşılan ayrılıkçı terör davranışı değerlendirilecektir. Çünkü Türkiye örneği ilk paragrafta da değerlendirildiği biçimde hem değişim isteği yerine gelmediği müddetçe şiddetin devam edeceği biçiminde Türk insanını tehdit eden bir davranış biçimidir, hem de Türkiye’yi, ülkesini koruma adına yaptığı operasyonlar nedeniyle özellikle Avrupa’da şikâyet etmekten çekinmeyen bu yönüyle siyasal etkinlik de yürüten komple bir terör davranışıdır. Öte yandan ABD eylemlerinin faili El-Kaide gibi bir örgüt ancak ilk davranış kalıbına uyarken ikinci davranış kalıbına uymamakta, nötr gruplarda sempati yaratmaya hiç çaba sarf etmemektedir. Yazının ikinci kısmında terörist bir örgütün hedef fonksiyonunun genel ekonomik hedeflerle uygunluğu irdelenecektir. Yazının üçüncü kısmında Türkiye’de ekonominin ayrılıkçı terörden ne şekilde etkilendiği sorusuna cevap mikro ve makro bakış açılarından değerlendirilecektir. Yazının genelinde özellikle belirli rakamsal büyüklüklerin verilmesinden kaçınılmıştır. Bu yazının amacı kantitatif bir belirleme değil, kalitatif bir analiz yapmaktır. Yazı değerlendirme ve sonuç bölümü ile sona ermektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVEDE TERÖRİZM VE GENEL EKONOMİK HEDEFLER

Terörizmin, terörist bir örgütün hedefine ulaşmak için gerçekleştirdiği davranışlar olduğunu ilk bölümde vurgulamıştık. Buna cevaben meşru otoriteler de kendi hedefleri doğrultusunda kendi davranış kalıplarını uygularlar. Örneğin, yargı kurumları terörist davranışı huku-

² Kay Lawson, a.g.e, sf. 526.

³ Margaret Mead, “Alternatives to War”, ed. Morton Fried, Marvin Harris, Robert Murphy, “War: The Anthropology of Armed Conflict and Aggression”, s. 215-228, 1968, New York.

⁴ Newsweek International, 1 Haziran 1992.

ken cezalandırırken, güvenlik güçleri silahlı bir mücadeleye başlayabilir. Şu halde terör denilince, bir tarafında terörist örgütün diğer tarafında ise meşru otoritenin kurumlarıyla yer aldığı, iki tarafında davranış uzayının ve hedef fonksiyonunun belirli olduğu kuramsal bakış açısıyla değerlendirilebilecek bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Terörist örgütün davranış uzayının yani terörist eylemlerin neler olduğuna ilk bölümde basitçe değinilmiştir. Bunlar çeşitli eylemler olmakla birlikte somutlandıkları şiddet biçimleri bombalama, silahlı eylemler, adam kaçırmaya vb. biçiminde gerçekleşmektedir. Bu tür davranışların ekonomi literatüründe bir ülkenin genel ekonomik hedefleri olarak adlandırılan hedefler kümesine ulaşmada topluma yardımcı olmadığı açıkça görülebilir. Ülkelerin genel ekonomik hedefleri; ekonomik büyümeyi devamlı kılmak, bu sayede kalkınmayı sağlamak, büyüme hedefine ulaşabilmek için ekonominin sahip olduğu kaynakları tam kapasitede kullanmak ve israf etmemek biçiminde ifade edilebilir. Bu amaçlarla uyumlu ekonomik politikaların kullanılabilmesi ise ülkede ekonomik istikrarın ve güvenin tesis edilmiş olmasını gerektirmektedir. Açmak gerekirse, bir ülke için devamlı olarak uzun vadeli büyüme potansiyeline uygun oranlarda büyüme hedefi kendi başına gerçekleştirilemeyecek bir hedeftir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için orta vadeli bazı hedeflerin ortaya konması ve bunların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Şu halde nihai hedef büyüme iken bunu sağlamaya yönelik hedefler ülkedeki faiz oranlarının düşürülmesi, bu sayede yatırımların artırılması, istihdamın ve üretimin artması, istihdam arttığı ölçüde talebin de canlanması ve nihai büyüme hedefine bu yolla ulaşılması gibi bir aktarım mekanizmasının kurulması biçiminde ortaya çıkabilecektir. Meşru otoritelerin (merkez bankaları, hükümetler vb.) genel ekonomik hedefleri bunlar iken terörist bir örgütün davranış uzayında yer alan eylemler açıkça bu tip ekonomik aktarım mekanizmalarının çalışmasını olumsuz yönde etkileyebilecektir. Şöyle ki; genel ekonomik hedeflerle uyumlu makro görünümün istikrar ve güveni şart koştuğunu açıkça ifade ettikten sonra bombalama, silahlı mücadele vb. eylemlerin yatırımcı

güvenini olumsuz etkileyeceği, özel sektör tasarruflarıyla yatırım yapılamayan terör mağduru yörelerde istihdamın ve üretimin artmayacağı, ekonomik canlanmanın istenen biçimde gerçekleşemeyeceği açıktır. Öte yandan hükümetin bu yörelerin kalkınmasına yönelik olarak kendi inisiyatifiyle yatırım yapması bütçe harcamalarını artırarak kamu borçlanma gereğini arttırabilecek, bu durumun bütçe açıkları, artan faizler biçiminde ortaya çıkması söz konusu olabilecektir. Yukarıda çizilen senaryonun Türkiye açısından bir kez daha değerlendirilmesi sürecin anlaşılmasında fayda sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi, basit bir değerlendirme ile ortaya çıkan ilk sonuç terörist davranışın, başka bir deyişle şiddete dayalı davranışların istikrar ve güven unsurlarını tahrip ederek bir ülkenin genel ekonomik hedeflerine ulaşmasını zorlaştıran doğasının olduğudur. Şu halde yukarıda kuramsal çerçevesini çizdiğimiz terörizm ortamı, doğası gereği bir kazan-kazan (win-win) stratejisinin uygulanamayacağı, bir taraf kazanırken diğerinin zarar görmesini gerektiren tarzda bir oyundur.

TERÖRİZMİN EKONOMİYE OLUMSUZ ETKİLERİ

Terörizmin ekonomide ortaya çıkardığı olumsuzluklar makroekonomik ve mikroekonomik açılarından değerlendirilebilir.

Mikroekonomik Açıdan Olumsuzluklar

Bilindiği üzere mikroekonomide bir bütün olarak ekonomiyi oluşturan birimlerin ve kısımların davranışının ekonomik analizi yapılır. Başka bir deyişle mikroekonomi, toplulaştırılmış ekonomik değişkenlerin analiz edildiği makroekonomik yaklaşımdan farklı olarak kısmi analize yönelmiştir. Terörizmin mikro çerçevede yarattığı olumsuzluklar, istihdam piyasasında, kaynak dağılımının etkinliğinde, ekonomik birimlerin güveninde vb. yarattığı tahribat ile ilgilidir.

Çok açık biçimde terörizmin yaşandığı bir bölgede özel sektör yatırımları sektöre uğrayacaktır. Bu durum, güven unsurunun tahribi ile ilgilidir. Yatırımların kesintiye uğradığı bir bölgede istihdam piyasasının canlılık göstermesi doğal olarak beklenmemelidir. Şu halde yatırımlar, belki de en iyi değerlendirilebilecekleri bir bölgeden sadece yatırımcı güveninde oluşan olumsuzluk nedeniyle başka bölgelere yönelmekte ve böylece kaynak dağılımında etkinlikten uzaklaşmaktadır. Ayrıca, istihdam ortamında oluşan bozulma nedeniyle işsiz kalan insan stokunun ne kadar önemli bir kaynak israfı olduğunun altı önemle çizilmelidir. Bütün bu tartışma terör mağduru bölge ekonomisiyle ilgilidir, başka bir deyişle yatırım çekemeyen, işsizliğin bu nedenle artış gösterdiği, üretime ve talebe dayalı ekonomik etkinliğin bu nedenlerle gelişemediği ekonomi bölgesi terör bölgesidir. Oysa mik-

roekonomik çerçevede terörün bütün ülke sathına yayılan olumsuzlukları da söz konusudur. Örneğin, Türkiye’de daima güçlü bir orduya sahip olma ihtiyacı, yerli savunma sanayini geliştirme çalışmalarına hız verilmesine yol açmış, bu sayede Türkiye bu konuda belirli bir yol da kat etmiştir. Güçlü bir savunma sanayi altyapısına sahip olmanın muazzam önemi not edilmekle beraber ekonomik açıdan bir inceleme yapmak da olasıdır. Türkiye’nin en önemli sorunlarından bir tanesi 2001 ekonomik krizi sonrasında oldukça yüksek oranlarda seyretmeye başlayan ve halen yüzde 9’lar seviyesinde bulunan işsizlik oranıdır. Türkiye’nin devlet eliyle kaynak aktarılan ve desteklenen bir sanayi programı, terör ve benzeri şiddete dayalı güvenlik tehditlerinden bağımsız oluşturulabilseydi belki de savunma sanayi gibi sermaye yoğun bir sanayi altyapısı yerine emek yoğun bir sanayi dali desteklenebilirdi. Görüldüğü gibi terör, özel sektörün terörün yaşandığı bölgeye ilişkin yatırım kararlarını bozduğu gibi devletin karar alma sürecinde de işsizliği düşürmeye yönelik yatırımlar gibi genel ekonomik hedeflerle uyumlu kararları alamamasına ya da ertelemesine ve önceliği başka acil güvenlik yatırımlarına vermesine yol açabilmektedir.

Makroekonomik Açıdan Olumsuzluklar

Terörün makroekonomik boyutunda ise devletin harcamalarını artırıcı etkisi en başta gelen olumsuzluğudur. Türkiye’nin ayrılıkçı terör deneyiminde olduğu gibi devamlı ve uzun yıllara yayılmış bir mücadele sürecinde merkezi hükümet teröre karşı ciddi kaynak ayırmak zorunda kalmaktadır. Bilindiği üzere Türkiye ekonomisinin en hassas kırılma noktasını bütçe açıkları olmaktadır. Bütçe açıkları devletin borçlanma gereğini artırmakta, borçlanma gereği arttığı ölçüde faiz oranları da artmaktadır. Faizlerin yükselmesi hem yatırım ortamını olumsuz etkilemekte, hem de özel sektörün dış kaynak bulma kabiliyetini azaltmaktadır. Öte yandan yüksek faiz ortamında özel sektör operasyon dışı yatırımlara yönelmekte, üretmeden çok menkul kıymet alım satımına dolayısıyla sermaye kazancına ağırlık verilmekte, ekonominin üretim yapısı bozulmaktadır.

Merkezi hükümetin harcamalarında görülen artış paralelinde kamu borçlanma gereğinin arttığını ve bunun faizler üzerine yükseltici yönde etki ettiğini belirttik. Artan faizler dış âlemden yatırımları ülke içine çektiği ölçüde ulusal parayı yabancı paralar karşısında değerli hale getirebilmekte ve bu da ülkenin dış ticaret açığı vermesine neden olabilmektedir. Sonuçta bütçe açığından cari açığa giden bu silsile ikiz açıklar teorisi olarak bilinen olgudur. İkiz açıkların oluşmasında bütçe açığının rolü kritiktir ve teröre karşı artan devlet harcamaları bütçe üzerine açık yaratıcı yönde etki etmektedir.

İkiz açıklar ile ilgili olarak dikkat edilecek nokta şudur ki küresel para piyasalarında likidite bolluğu olduğu

dönemlerde yabancı yatırımlar terörün varlığına rağmen yurtiçi piyasalara yatırım yapmaktan çekinmemektedir. Ulusal para bu yatırımlardan ötürü değer kazanmakta ve cari açık bu yolla oluşmaktadır. Yabancıların yatırımları daha ziyade portföy yatırımları ve bankalar ile reel kesime açılan krediler türünde nakdi sermaye yatırımı olmakta sabit sermaye yatırımları tercih edilmemektedir.

SONUÇLAR

Terör ekonomiyi kesinlikle olumsuz etkileyen bir olgudur. Bunun başlıca nedeni şiddet olgusunun güven ve istikrar unsurlarını zedelemesi ve bu nedenle genel ekonomik hedefler olarak adlandırılan büyüme, kaynak dağılımında etkinlik ve istihdamın artırılması gibi hedeflere ulaşılmasını zorlaştırmasıdır. Şiddete dayalı eylemler terör örgütlerinin davranış uzayını oluşturduğundan terör davranışı ile ekonomik hedeflerin uyuşmadığı ortaya çıkmaktadır.

Terörist eylemlerin olumsuz etkileri mikroekonomik ve makroekonomik çerçevelerde ele alınabilir.

Mikroekonomik bakımdan yatırımların sekteye uğraması, istihdam piyasasında bozulma, kaynak dağılımında etkinliğin kaybı gibi sorunlarla karşılaşılması söz konusudur. Ayrıca bir diğer sorun olarak, tasarrufların kalkınmaya yönelik olarak ülkenin kalkınmışlık seviyesi ile uyumlu olmayan sanayi altyapılarının kurulmasındaki kullanımından bahsedilebilir.

Makroekonomik çerçevede ise bütçe üzerine baskı yapan harcamalardan artan faizlerden ve bunların ekonomide yarattığı yapısal bozulmalardan bahsetmek mümkündür. Ayrıca, bütçe açıklarından dolayı ikiz açığa ilişkin olarak yorumlar yapmak da mümkündür. ☺